

Het cleeden van de derthien arme mannekens: het ambacht van de Brugse scheppers (kleermakers) en de fundatie van Gruuthuse (1474)

Een jaargetijde of *anniversarium defuncti* is een herdenking van de doden door de levenden. De jaarlijkse kerkdienst, in essentie een herhaling van de begrafenis, werd gehouden voor het zielenheil van één of meerdere overledenen. Het aantal memoriediensten nam gedurende de 15de en 16de eeuw, althans tot omstreeks 1520, sterk toe. Zij werden steeds uitgebreider gevierd vanuit de laatmiddeleeuwse overtuiging dat de kwantiteit en het uiterlijk vertoon van missen en gebeden doorslaggevend waren bij de redding van de ziel. De zorg voor het zielenheil kon worden gecombineerd met armenzorg onder de vorm van uitdelingen van voeding, geld of kleding aan behoeftige personen. De modaliteiten van de fundatie werden vastgelegd in een geschreven testament of stichtingsakte. De stichter van een jaargetijde schonk een rente of een vaste som aan een kerkelijke of semi-kerkelijke instelling of, eerder uitzonderlijk, aan een gilde, die zich in ruil ertoe verplichtte de gebedsdienst in te richten.¹

Lodewijk van Gruuthuse (ca. 1427-Brugge 1492) en Margaretha van Borsele († 1510) hebben in hun testament uit 1474 het ambacht

¹ Voor recent onderzoek over middeleeuwse devotiebeleving en memoriezorg in de Lage Landen, zie: T. VAN BUEREN, met bijdragen van W. WÜSTEFELD, *Leven na de dood. Gedenken in de late Middeleeuwen*, Turnhout, 1999; S. BOSSUYT, *Vroegstedelijke devotiebeleving in middeleeuws Vlaanderen (1000-1350). Een vergelijkend onderzoek van enkele bedehuizen in Brugge, Rijsel en Sint-Omaars*, doctoraalscriptie KU Leuven, Leuven, 2007; P. TRIO, 'Moordende concurrentie op de memorie markt. Een eerste verkenning van het fenomeen jaargetijde in de Lage Landen tijdens de late middeleeuwen (circa 1250 tot 1550)', in: J. DEPLOIGNE, B. MEIJNS & R. NIP (red.), *Herinnering in geschrift en praktijk in religieuze gemeenschappen uit de Lage Landen, 1000-1500*, Brussel, 2009; P. TRIO, 'De zorg voor lichaam en ziel in het licht van de eeuwigheid (late middeleeuwen)', in: S. BALACE & A. DE POORTER (red.), *Tussen hemel en hel. Sterven in de middeleeuwen, 600-1600*, Brussel, 2010; H. FRANCK, 'Memoria en caritas. Jaargetijden als armenzorg in de Onze-Lieve-Vrouweparochie te Gent in de late middeleeuwen', in: *Handelingen der Maatschap-*

van de Brugse scheppers (kleermakers) aangeduid als uitvoerder van hun religieuze en caritatieve stichtingen.² De kleermakers kregen de financiële middelen om onder meer jaarlijks dertien arme mannen te kleden. Zij hebben de fundatie nauwgezet in ere gehouden tot aan de afschaffing van het ambacht door de Fransen in 1795.³ In 1774 vierden de kleermakers het jubelfeest van 300 jaren fundatie van Gruuthuse. Bij die gelegenheid noteerden zij in hun resolutieboek dat zij *alle jaere . . . tot den dag van heden in de uiterste perfectie* de wilsbeschikkingen van Gruuthuse hadden volbracht.⁴ In dit artikel wordt aan de hand van archiefbronnen besproken hoe de fundatie door Gruuthuse werd opgevat en hoe de scheppers er gedurende meer dan drie eeuwen mee zijn omgegaan. Ook wordt aandacht besteed aan schilderijen en tekeningen over de fundatie die in de tweede helft van de 18de eeuw in opdracht van de scheppers werden gemaakt.

'ONSEN TESTAME[N]TE[N] ENDE ORDONNANCIE ONS VUTERSTE WILLEN⁵

Lodewijk van Brugge, heer van Gruuthuse, was raadgever en kamerheer van de hertogen van Bourgondië. Hij onderscheidde zich als diplomaat, militair en mecenas en hij was lid van de Orde van het Gulden Vlies. Van 1463 tot 1477 was hij stadhouder van

pij voor Geschiedenis & Oudheidkunde te Gent, 67 (2013), p. 29-57.

- 2 Rijksarchief Brugge (verder RAB), Oud Archief (verder OA), Kerkfabriek Onze-Lieve-Vrouw (Brugge), Afdeling III. Commun, II. Goederen, rechten en inkomsten, D. Goederenverwerving met last van kerkelijke diensten, o/400, Testament van Lodewijk van Brugge, heer van Gruuthuse, en Margareta van Borsele, zijn echtgenote, met o.a. stichting van jaargetijden, 18.8.1474, o 1120.
- 3 Het ambacht werd ontbonden op 13 november 1795. De kleermakers stichtten op 6 augustus 1804 een onderstandsmaatschappij waardoor zij de werking van hun godshuis konden voortzetten. De fundatie van Gruuthuse werd niet opnieuw ingesteld. Zie hierover Stadsarchief Brugge (verder SAB) Private Archieven, Onderstandsmaatschappij, Kleermakersmeesters, *Den vijfden boek Zijnde den tweeden resolutieboek van de gemeenzaemheid van de vrije en onvrije kleeremaekers der stad Brugge, posterieur den orisineelen Boek, inhoudende den act onzer instellatie van den 6 augst 1804 benevens alle de volgende resolutien op het orisineel bevonden*, 1804-1824, f. 1-8.
- 4 RAB, OA, Ambachten, Kleermakers of scheppers, A. Regelvorming en besluitvorming, 1. Algemeen, 283/5, Resolutieboek van het ambacht van de kleermakers, 1736-1794 (verder 283/5, Resolutieboek kleermakers, 1736-1794), f. 234.
- 5 SAB, OA, 333, 12, Kleermakers, Registers - Rekeningen 1358-1783, *Tgheestelic bezet van mijne[n] heere den Graue van Winchest[r]e heere va[n] d[en] gruuthuse &c. Diennende ten a[m]bochte vand[en] sceppers*, f. 21v.

Holland, Zeeland en Friesland. In 1472 ontving hij van de Engelse koning Edward IV de titel van graaf van Winchester. In 1455 huwde Lodewijk van Gruuthuse met Margaretha van Borsele, die uit één van de oudste en meest vooraanstaande families in Zeeland stamde.⁶

Lodewijk van Gruuthuse en Margaretha van Borsele ondertekenden hun testament op 18 augustus 1474 *hora quarta post prandiu[m]*.⁷ Tussen de datum van de stichting en het overlijden van Lodewijk en Margaretha zullen uiteindelijk respectievelijk achttien en zesendertig jaren verlopen. Dat is uitzonderlijk omdat de data van stichting van een jaargetijde en overlijden vaak dicht bij elkaar aansluiten.⁸ Het echtpaar wenste dat hun nakomelingen eventuele schulden zouden vereffenen. Hun grafmonumenten en de memoriebeelden voor de ouders van Lodewijk moesten op een bevoorrechte plaats in de kooromgang van de Onze-Lieve-Vrouwekerk te Brugge worden opgesteld. In deze kerk zouden

6 J. VAN PRAET, *Recherches sur Louis de Bruges, seigneur de Gruuthuise, suivies de la notice des manuscrits qui lui ont appartenu, et dont la plus grande partie se conserve à la Bibliothèque du Roi*, Parijs, 1831; J. GAILLIARD, *Bruges et le Franc ou leur magistrature et leur noblesse avec des données historiques et généalogiques sur chaque famille*, Brugge, dl. 1, 1857, p. 73-76; J. GAILLIARD, *Inscriptions funéraires & monumentales de la Flandre Occidentale avec des données historiques et généalogiques*, Arrondissement de Bruges, Eglise de Notre Dame, dl. 1, 2, Brugge, 1866, p. 5-6; A. WAUTERS, 'Gruuthuise (Les seigneurs de la)', in: *Biographie Nationale*, Brussel, dl. 8, 1884-85, kol. 381-390; A. VAN ZUYLEN VAN NYVELT, 'Notice historique sur Gruuthuise', in: *Hôtel de Gruuthuise. Exposition d'art ancien. Guide du visiteur*, Brugge, 1905, p. I-XXIV; A. DE BEHAULT DE DORNON, 'Etude sur les seigneurs de Gruuthuise', in: *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, 71 (1928), p. 5-24; P. ALLOSSERY, 'De oudste giften en fondatiën ten bate der arme gevangenen te Brugge (ca. 1300-1475)', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 79 (1936), p. 67-130; M. MARTENS (red.), *Lodewijk van Gruuthuse, Mecenas en Europees diplomaat ca. 1427-1492*, Brugge, 1992; M. VALE, 'An Anglo-Burgundian nobleman and art patron: Louis de Bruges, lord of la Gruuthuise and earl of Winchester', in: C. BARRON & N. SAUL (red.), *England and the Low Countries in the late middle ages*, Stroud-New York, 1995, p. 115-131; A. VAN DEN ABELE, 'Het enigma van de genealogie Gruuthuse: veel vragen en enkele antwoorden', in: *Vlaamse Stam*, (nr. 6, november 2007), p. 621-629; L. VISSER-FUCHS, 'Brugge, Lodewijk van, earl of Winchester (c. 1427-1492)', in: *Oxford Dictionary of National Biography*, Oxford, May 2005, online ed., May 2006, geraadpleegd op 9 oktober 2016.

7 RAB, OA, Kerkfabriek Onze-Lieve-Vrouw, o 1120. Om vier uur 's namiddags. Zie: A. DUMONT, *Genealogie trefwoordenlijst*, 5de editie, Oss, 2012. Het testament werd samengevat in J. VAN PRAET, 'Recherches sur Louis de Bruges', p. 332-336. De volledige tekst werd gepubliceerd in J. GAILLIARD, 'Inscriptions funéraires & monumentales', p. 34-37.

8 TRIO, 'Moordende concurrentie op de memoriemarkt', p. 151.

voor de stichters dagelijks twee missen worden gelezen en zouden jaarlijks niet één, maar vier gezongen gedenkmissen plaatsvinden. De avond vóór het jaargetijde was er een vigilie en na de memoriedienst volgde een grafgang. Tijdens de vier jaargetijden en de voetwassing op Witte Donderdag zou de aanwezigheid vereist zijn van *dertiene oude aerme mannen, die onse naercomeren alle jare telken alderhelighen daghe eeuwelic duerende cleeden zullen*.⁹ De modaliteiten van uitvoering en de financiële schikkingen van deze uitzonderlijk uitgebreide en eeuwigdurende stichting werden in detail besproken. Het ambacht van de scheppers moest toezien op de uitvoering van de religieuze en caritatieve schikkingen van het testament. Burgemeester, schepenen en raden van Brugge verklaarden in oktober 1475 dat zij de overeenkomst tussen de echtgenoten van Gruuthuse en het ambacht van de kleermakers over de uitvoering van het testament hadden gezien en erkend.¹⁰

De gelegaliseerde kopie van het testament bestemd voor de kleermakers is opgenomen in het register *Tgheestelic bezet van mijne heere den Grave van Winchest[r]e heere va[n]d[en] Gruuthuse etc. Dienende ten a[m]bochte vand[en] sceppers*.¹¹ In dit handschrift zijn ook alle andere documenten verzameld die het de kleermakers moesten mogelijk maken de wilsbeschikkingen na te komen. De eerste zin luidt: *dat hier naer volght es tghuent dat den sceppers behouft te hebbene angae[n]de den besette van minen heere vand[en] Gruuthuse*.¹² Eerst wordt verwezen naar het amortissement van renten. Om de uitvoering van het testament mogelijk te maken had Karel de Stoute in mei 1473 beslist de renten op de eigendommen,

9 Gailliard plaatste het stichtingsjaar van het kleden van de arme mannen foutief in 1531. Zie: J. GAILLIARD, *De ambachten en neringen van Brugge, of beschrijving van hun opkomst, bloei, werkzaamheden, gebruiken en voorregten*, Brugge, dl. 2, 1854, p. 141.

10 RAB, OA, Kerkfabriek Onze-Lieve-Vrouw (Brugge), Afdeling III. Commun, II. Goederen, rechten en inkomsten, D. Goederenverwerving met last van kerkelijke diensten, o/401 Overeenkomst, vóór burgemeesters, schepenen en raden van de stad Brugge, tussen Lodewijk van Brugge, heer van Gruuthuse, en het ambacht van de kleermakers m.b.t. de uitvoering van akte o.120, 14.9.1475, bewaard *in vidimus* door burgemeesters, schepenen en raden van Brugge, 28.10.1475, o 1414.

11 SAB, OA, 333, 12, Kleermakers, Registers - Rekeningen 1358-1783, *Tgheestelic bezet van mijne[n] heere den Graue van Winchest[r]e heere va[n]d[en] gruuthuse &c. Dienende ten a[m]bochte vand[en] sceppers*.

12 Idem, f. 1r van vier niet genummerde folia vooraan in het register. Een 'besette' (bezet) betekent hier een testamentaire beschikking of een legaat.

die de stichters zouden schenken aan de Onze-Lieve-Vrouwekerk te Brugge, vrij te stellen van belastingen.¹³ Het ging om tienden van pachtgronden in onder meer Roeselare, Assebroek en Oostkamp. Nadien volgt het testament, waarin de schikkingen over het kleden van de dertien arme mannen in detail worden besproken (bijlage 1). De scheppers zouden jaarlijks twee behoeftige leden van hun ambacht uitkiezen. Het gilde van de mandendragers zou één arm lid selecteren.¹⁴ De nakomelingen van Lodewijk van Gruuthuse kozen de tien andere arme mannen. Elke man kreeg een hemd, een nederkleed (broek), een wambuis met voering van laken of fustein, een tabbaard, twee kousen, twee schoenen, een vilten hoed, een bonnet en een houten paternoster. De kledij kostte per persoon twintig schellingen. De dertien mannen waren verplicht, gekleed met de tabbaard, tijdens de vier gedenkmissen in de Onze-Lieve-Vrouwekerk *van beghinnen tote den hende . . . ouer beede de zijden des choors [te] staen ende knielen . . . lesende ende biddende gode ouer onse zielen ende ou[er] alle zielen*. Zij namen deel aan de dis. Op Witte Donderdag zouden twee priesters de voeten van de dertien mannen wassen. Het ambacht van de kleermakers zag toe op het goede verloop van zowel de kerkelijke als de caritatieve aspecten van de wilsbeschikking. Zo moest de klerk van het ambacht de dag vóór de jaargetijden de penningen van Gruuthuse bezorgen aan de genodigden.¹⁵ Om alle bepalingen uit te voeren werd in het testament voorzien in een jaarlijkse vergoeding voor het ambacht van 37 pond, 17 schellingen en 3 penningen groten Vlaams (37-17-3). Dat bedrag volstond om de geraamde kosten van ongeveer 36 pond en 7 schellingen te betalen.

13 Idem, f. 1r-6v.

14 De kleine vishandelaars, de beurdenaars, brachten vis aan in een mand of beurde op de schouders en verkochten die in Brugge op de markt. Het gezelschap was lid van het Sint-Joosgilde in de Ezelstraat. In 1471 was Lodewijk van Gruuthuse hoofdman van het gezelschap. Zie hierover: A. VANDEWALLE, 'De beurdenaars en het beheer van het Sint-Jooshuis te Brugge, 15de-16de eeuw', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, 130 (1993), p. 145-157; H. DE BRUYNE, *De godshuizen in Brugge*, Brugge, 1994, p. 28-33; E. VANDEVYVERE, 'Evolutie van het historisch Sint-Joosgodshuis tot orthodoxe kerk', in: *Van Godshuis Sint-Joos tot Orthodoxe Kerk Brugge*, Brugge, 2015, p. 25-35.

15 Zie over de *teeckene* (penningen) die Lodewijk van Gruuthuse voor de fundatie heeft laten maken: J. BETHUNE, *Méreaux des familles Brugeoises. Essai descriptif*, Brugge, dl. 1, 1890, p. 150-155.

In 1501 en 1502 hernieuwden Margaretha van Borsele, weduwe van Lodewijk van Gruuthuse, en haar oudste zoon Jan (†Abbeville 1522) de overeenkomst met het ambacht van de scheppers.¹⁶ Zij bevestigden alle bepalingen uit de eerdere regeling behalve dat de familie Gruuthuse, in plaats van de kleermakers, de kosten van de dagelijkse missen aan de Onze-Lieve-Vrouwekerk moest vergoeden. Daarom zouden de kleermakers per jaar 25-7-3 groten Vlaams ontvangen om de geraamde kosten van 24-15-10 te betalen. Ook werd overeengekomen dat het ambacht in oorlogstijd door lagere inkomsten tijdelijk niet gehouden zou zijn aan de verplichtingen van de fundatie.¹⁷

HET CLEEDEN VAN DE DERTHIEN ARME MANNEKENS

De oudste bewaarde afrekening van de fundatie Gruuthuse dateert uit 1505.¹⁸ In het rekeningboek van 1531-1553 zijn de uitgaven in detail ingeschreven.¹⁹ Zo worden, bijv. in 1544-1545 (bijlage 2), de kosten nauwgezet opgesomd en omschreven. De kleermakers hebben toen voor de fundatie 26-6-4 groten Vlaams uitgegeven, waarvan 14-9-1 voor de kleding van de armen en 11-17-3 voor de goddelijke diensten. Zij konden zich veroorloven meer uit te geven dan in de overeenkomst met Gruuthuse was voorzien omdat de inkomsten van de tienden in Roeselare hoger lagen dan verwacht. In de rekening- en resolutieboeken van het ambacht van de kleermakers, die tot 1795 vrijwel volledig bewaard zijn gebleven,

16 Voor Jan van Gruuthuse, zie: GAILLIARD, *Inscriptions funéraires & monumentales*, p. 440-441; DE BEHAULT DE DORNON, 'Etude sur les seigneurs de Gruuthuse', p. 10-13. Voor identieke kopieën van de overeenkomst, zie: SAB, OA, 333, 14, Kleermakers, Registers - Reglementen - Resoluties 1473-1784, *Geestelyck Beset van myn Heer den Grave van Steenhuse Heer van Gruthuyse &c. dienende ten Ambachte vande Scheppers* en RAB, OA, Kerkfabriek Onze-Lieve-Vrouw te Brugge, 744.

17 *Ne waer opdat bij oorloghen hier naer eenich verlies quame an de voor[nomde] rente in al of zom. so sal den voor[nomde] dienst en[de] ordonna[n]cie ghesuspe[n]deirt zijn den tijdt gheduerende vanden zelue verliese.* SAB, OA, 333, 14, Kleermakers, *Geestelyck Beset*, f. 15r en RAB, OA, Kerkfabriek Onze-Lieve-Vrouw te Brugge, 744, f. 15r.

18 RAB, OA, Ambachten, Kleermakers of scheppers, B. Financieel beheer, 1. Rekeningen, 284, *Rekening 1505*.

19 RAB, OA, Ambachten, Kleermakers of scheppers, B. Financieel beheer, 1. Rekeningen, 286, *Rekenbouck van de scheppers ambocht va[n] tjaer [15]31 tot den jare [15]53 bin[n]en Brugghe*.

worden de uitgaven voor de fundatie jaar na jaar volgens eenzelfde schema minutieus ingeschreven.²⁰

Op 11 augustus 1621 heeft bisschop Antoon Triest (Beveren-Waas 1577-Gent 1657) de kerkelijke diensten beperkt die in de Onze-Lieve-Vrouwekerk te Brugge werden opgedragen ten laste van een veertigtal stichtingen.²¹ Ook het deel van de fundatie van Gruuthuse over de twee gelezen missen per dag, waarvan in 1501 het toezicht opnieuw was overgebracht naar de familie van Gruuthuse, werd verminderd: *ende alsoo de voorn[nomde] xij [ponden] gr[ooten] tj[ae]rs notoirlijk insuffisant sijn om de voors[creven] diensten te volbrenghen, soo ist dat sijn eerw[aer]t considererende de selvelijk vanden tijdt de voorn[omde] diensten gereduceert heeft op vier ter weke, mitsg[hade]rs noch een misse ter maende.*²² Deze beslissing had geen invloed op de wilsbeschikkingen in het testament van Gruuthuse die onder het toezicht van het ambacht van de scheppers vielen.

In 1662 beslisten deken, eed en ouderlingen van het ambacht dat de arme mannen, die jaarlijks door de kleermakers gekleed werden, voortaan *allegaeder sullen moeten commen op thuyss vanden ambachte en aldaer andoen haerlieder tabbaert ofte keerel ende alsoo gaen naer de jaerlicxsche ghewonte, naer de kercke van Onse*

20 RAB, OA, Ambachten, Kleermakers of scheppers, A. Regelvorming en besluitvorming, 1. Algemeen, 282, Resolutieboek van het ambacht van de kleermakers, 1571-1794 en B. Financieel beheer, 1. Rekeningen, 284-373, 1505-1795; SAB, OA, 333, Kleermakers, Registers - Rekeningen 1735-1779. Voor een glossarium van Brugge kleding, zie: I. STURTEWAGEN, *All together respectably dressed. Fashion and clothing in Bruges during the fifteenth and sixteenth centuries*, Antwerpen, 2016 (doctoraalscriptie, Universiteit Antwerpen), p. 295-303.

21 Voor Antoon Triest, zie: M. CLOET, 'Triest (Antonius), bisschop van Brugge, later van Gent', in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, Brussel, dl. 15, 1996, kol. 721-732. Voor de lijst van gereduceerde fundaties, zie: J. GAILLIARD, 'Notice historique sur l'église de Notre Dame à Bruges, Inventaire des archives', in: *Inscriptions funéraires & monumentales*, p. XXXV.

22 RAB, OA, Kerkfabriek van Onze-Lieve-Vrouw te Brugge, Reducties, 33, Dossier rakende de reductie van kerkelijke diensten ten laste van kapittel, kapelanieën, commun en dis, door bisschop Antoon Triest, 1621, *Extractum ex Registro episcopatus brugensis in quo sub data ii augusti 1621 fol 76 v[er]so habetur ut sequitur, Reductio missarum in ecclesia collegiata B Marie*. Tussen 1492, het jaar van overlijden van Lodewijk van Gruuthuse en vermoedelijke aanvangsjaar van de memoriediensten, en de reductie in 1621 werden voor het zielenheil van de stichters ongeveer 95.000 missen opgedragen.

*L. Vrouwe, en naer de ordinaire devotie, van daer gaen naer thambacht cappelle aldaer hooren den goddelijcke dienst.*²³

Tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog werd Brugge van 18 juli 1745 tot 3 februari 1749 bezet door de Fransen.²⁴ Het platteland was al eerder het slachtoffer van oorlogsgeweld geweest. Daardoor was de opbrengst van de tienden bij Roeselare *niet en bequame om te connen suportereen aen het last van het bezet.*²⁵ Zoals voorzien in de overeenkomst uit 1501 werd tijdens de Franse bezetting door het ambacht van de scheppers maar gedeeltelijk voldaan aan de wilsbeschikkingen van Gruuthuse: *uijt het incommen van de thienden aen de derthien arme mannen maer en is gegeven geweest een kerel, het een jaer meer als het ander, ja selfs dat die armen niet in het minste van de kleedinghe en hebben genooten ten opsichte van de confiscatie van de thienden.*²⁶ Vanaf 1746 lieten de inkomsten van de tienden opnieuw toe om op Allerzielendag de dertien mannen weer te kleden *naer oude gewoonte*. Toen betaalden de kleermakers 48-5-0 groten Vlaams voor de kledij en 12-4-8 groten

- 23 RAB, OA, Ambachten, Kleermakers of scheppers, A. Regelvorming en besluitvorming, 1. Algemeen, 283/3, *Resolutieboek van t'ambacht vande kleermaeckers der stede van Brugghe beginnend ten jaere 1652 voorewaerts*, 1662, f.50. Volgens Gailliard was het ambachtshuis gelegen in het Groene, B3, nr 8. Zie: GAILLIARD, *De ambachten en neringen van Brugge*, p. 140. De scheppers hadden drie huizen naast elkaar aan de Steenhoudersdijk. Zie: SAB, OA, Reeks 138, Registers Zestendelen, Sint-Donaas, 1ste register, 1580, f. 259-261. In RAB, OA, Ambachten, Kleermakers of scheppers, B. Financieel beheer, 1. Rekeningen, 335, 1689-1690, f. 1v en 338, 1692-1693, f. 1v, wordt de locatie van het ambachtshuis omschreven als *staende binnen den stede van Brugghe op de Steenhauwers dijck*. Voor de ambachtscapel van Sint-Christoffel op de Markt, zie: RAB, OA, Ambachten, 283/5, *Resolutieboek kleermakers*, 1736-1794, f. 317; J. GAILLIARD, *Revue pittoresque des monuments qui décoraient autrefois la ville de Bruges et qui n'existent plus aujourd'hui, pour servir de complément aux Ephémérides Brugeoises*, Brugge, 1850, p. 18-19; GAILLIARD, *De ambachten en neringen van Brugge*, p. 144-145; C. VAN DE VELDE, *Stedelijke Musea Brugge Steinmetzkabinet. Catalogus van de tekeningen*, dl. 1, Brugge, 1984, p. 26-27.
- 24 J. PENNING (ed.), *Kroniek J.P. Le Doulx, Brugse kroniek over 865-1797*, Sint-Andries, 1967, p. 122; L. DEVLIEGHER, 'Medewerking van de ambachten aan de jubelprocessie van het H. Bloed te Brugge in 1749', in: *Biekorf*, 66 (1965), p. 165-171 en 242-247; H. HASQUIN, 'De vernieuwing in de 18de eeuw', in: H. HASQUIN (red.), *Oostenrijks België, 1712-1794. De Zuidelijke Nederlanden onder de Oostenrijkse Habsburgers*, Brussel, 1987, p. 7-10; J.L. MEULEMEESTER, *De Brugse jubileumfeesten van het Heilig Bloed in 1748-1749*, Brugge, 1998, p. 3-5.
- 25 RAB, OA, Ambachten, 283/5, *Resolutieboek kleermakers*, 1736-1794, f. 50-51.
- 26 Idem.

Vlaams voor de goddelijke diensten, samen 60 pond, 9 schellingen en 8 penningen (bijlage 3).

In 1748 beslisten deken, eed en oud-dekens het archief van het ambacht op orde te stellen.²⁷ In de inventaris die toen werd opge- maakt zaten acht documenten over de fundatie Gruuthuse, waar- onder het *orrigineelen geestelick beset vanden heere en[de] vrouwe van Gruijthuijse, bestaende in een boucsken met bruijne couverte met een spiegel van buijten geschreven op parquemant*.²⁸

Na de vrede van Aken in 1748 volgde een periode van welvaart en economische vooruitgang. Toch raakten heel wat Brugse ambach- ten na 1750 in verval, onder meer omdat hun corporatieve structu- ren en hun technisch immobilisme niet aangepast waren aan vrije concurrentie en omdat die ambachten ook vaak een zware schul- denlast hadden.²⁹ Het ambacht van de kleermakers was blijkbaar een uitzondering. Het was een dynamische corporatie, die actief betrokken was bij het sociale leven van de stad.³⁰ Zo namen zij in 1749 enthousiast deel aan de jubelprocessie van het H. Bloed en aan de intrede in Brugge van Karel van Lotharingen, gouverneur-gene- raal van de Oostenrijkse Nederlanden.³¹ Tijdens de tweede helft van

27 RAB, OA, Ambachten, Rekeningen kleermakers, 1749-1759, 372bis, *Rekeninghe bewijs ende reliqua*, 1-10-1747 tot 30-9-1748, f. 25v.

28 Idem, 1-10-1748 tot 31-12-1749, f. 24v-25r. Bij eerdere inventarissen werden in 1669 het boek met de overeenkomst uit 1501 en in 1689 het bezetboek vermeld. Zie: RAB, OA, Ambachten, 283/3, *Resolutieboek*, 1669, f. 95-96v en 1689, f. 200. De Brugse Stadsarchivaris Bossaert kocht het register, '*qui provient des archives du métier des tailleurs*', namens de stad aan op een openbare verkoop in 1867. Zie: P. BOSSAERT, 'Section 4, Archives communales anciennes', in: *Bulletin communal de la ville de Bruges, Années 1867 à 1868*, dl. 14, 1867, p. 74-76.

29 A. SCHOUTEET, 'Ambachten te Brugge onder het Ancien Régime', in: W.P. DE- ZUTTER & M. GOETINCK (red.), *Tentoonstelling Op en om de bouwwerf*, Brug- ge, 1975, p. 15-26; A. VANDEWALLE, 'De Brugse schoenmakers en timmerlieden in het ambachtswezen (13de-19de eeuw)', in: A. VANDEWALLE (red.), *De Brugse schoenmakers en timmerlieden. De ambachten en hun huizen (14de-20ste eeuw)*, Brugge, 1985, p. 4-14.

30 Voor de betekenis van corporatieve organisaties voor de stedelijke identiteit zie: W. PREVENIER & M. BOONE, 'De steden van de Zuidelijke Nederlanden in de late middeleeuwen: stedelijke identiteit en corporatieve solidariteiten', in: *Tijdschrift van het Gemeentekrediet*, 47 (1993), p. 25-42.

31 RAB, OA, Ambachten, 283/5, *Resolutieboek kleermakers*, 1736-1794, f. 75-78; RAB, OA, Ambachten, Rekeningen kleermakers, 1749-1759, 372bis, *Rekeninghe bewijs ende reliqua*, 1-10-1748 tot 31-12-1749, f. 28r-30r; DEVLIEGHER, 'Medewerking van de ambachten', p. 244-246; MEULEMEESTER, *De Brugse jubileumfeesten*, p. 22-26.

de 18de eeuw waren de kleermakers zeer actief. In 1756 besliste het ambacht tot afbraak van de vier godshuizen aan de Oude Gentweg en tot nieuwbouw van acht grotere woningen op dezelfde plaats.³² De bouw werd betaald met de publieke verkoop van de afbraakmaterialen, met acht obligaties en lijfrenten en met de tienden van Gruuthuse in Roeselare, die meer opbrachten dan nodig voor het kleden van de dertien arme mannen. Alleen al in 1756 werd 1150-1310 groten Vlaams uitgegeven voor de nieuwe godshuizen.³³ Tussen 1750 en 1769 nam het ledenaantal progressief toe: van gemiddeld 165 in 1750-1754 en 166 in 1755-1759 naar 171 in 1760-1764 en 197 in 1765-1769.³⁴ In september 1779 werd de nieuwe ambachtskamer aan de Steenhoudersdijk door de kleermakers in gebruik genomen.³⁵

In 1776 stemde het ambacht, weliswaar na juridisch advies, toe in een forse verhoging van de betaling aan het kapittel van de Onze-Lieve-Vrouwekerk omdat zij *het ten uyttersten verplegt waeren te volbrengen ingevolge de letteren van fondatie ... en dat zoo lange de revenuen suffisant zouden blijven*. Voortaan zouden zeven pond groten Vlaams betaald worden per jaargetijde.³⁶ Ook aan de *bid-dende ordens*, de augustijnen, karmelieten, predikheren en minderbroeders, werd in 1783 een hogere vergoeding toegestaan voor hun deelname aan de jaargetijden.³⁷ Tegelijk ging het ambacht niet in op de vraag van de pachters van de tienden in Roeselare om hun lasten te verlagen wegens door veelvuldige regen veroorzaakte schade aan de oogst.³⁸ *Naer evenredigheijt soo van het min*

32 RAB, OA, Ambachten, 283/5, Resolutieboek kleermakers, 1736-1794, f. 115-117; DE BRUYNE, *De godshuizen in Brugge*, p. 78-81.

33 RAB, OA, Ambachten, Rekeningen kleermakers, 1749-1759, 372bis, *Rekeninghe bewijsende reliqua*, 1756, f. 24r-26v.

34 RAB, OA, Ambachten, Rekeningen kleermakers, 1749-1759, 372bis, 371/ter en 372/4.

35 RAB, OA, Ambachten, 283/5, Resolutieboek kleermakers, 1736-1794, f. 260-262; R. DUYCK, 'Het ambachtshuis van de scheppers in Brugge', in: *Brugge Die Scone*, (nr. 1, 1990), p.2-3; 'Steenhoudersdijk 3, ambachtskamer van de kleermakers (nu hotel Die Swaene)', in: B. BEERNAERT (red.), *Open Monumentendag Vlaanderen 1996, Zorg & zin voor kleur*, p. 89-92; S. GILTE & A. VAN WALLECHEM, *Bouwen door de eeuwen heen, Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur 1, dl. 18n b, Stad Brugge, Middelieuwe stadsuitbreiding Zuid*, Brussel, 2004, p. 206-208.

36 RAB, OA, Ambachten, 283/5, Resolutieboek kleermakers, 1736-1794, f. 241.

37 Idem, f. 300; SAB, OA, 333, Kleermakers, Registers - Rekeningen 1358-1783, *Cijnsverhoging der missen van de Fondatie Gruthuse*. 1783, 28.1.1783 en *Aen het geestelijck beset boek van den jaere* 1474, 26.2.1783.

38 RAB, OA, Ambachten, 283/5, Resolutieboek kleermakers, 1736-1794, f. 299.

*valeur van het geldt, als vande augmentatie van de prijs der thien-*den kenden de scheppers zichzelf hogere vergoedingen toe voor *het waranderen van der stoffe en voor het examineren de gemaekte kleederen voor den armen*, voor de verplaatsingen naar Roeselare en voor hun aanwezigheid tijdens de jaargetijden. Ook de disgenoten kregen in 1790 een hogere vergoeding.³⁹ Naar het einde van de 18de eeuw toe gingen de kosten voor de stichting daardoor snel oplopen. De kleermakers betaalden bijv. in 1787 voor het kleden van de dertien mannen 73-4-3 en voor de erendiensten 41-10-8, samen 114-14-11 groten Vlaams.⁴⁰

DE FUNDATIE IN BEELD

Het ambacht van de scheppers heeft in 1754 *aen Pieter Buckels over hetschilderen vaneeneschilderie op sambaghs camer tot 13-10-8 groten Vlaams* betaald.⁴¹ Pieter Beuckels (Brugge 18.10.1728-Brugge 13.7.1815) schilderde in dat jaar *Het bestuur van het Brugse kleermakersambacht*.⁴² In hun ambachtskamer zitten deken en eed achter een lange tafel.⁴³ Zij bereiden de jaarlijkse uitdeling van kleding aan dertien arme mannen, die links zijn afgebeeld, voor. De nieuwe kleren zijn vooraan rechts opgestapeld. De tekst in de cartouche bovenaan herinnert aan de fundatie van Gruuthuse.⁴⁴ Het schilderij naast het raam stelt Lodewijk van Gruuthuse voor die het testament aan het ambacht overhandigt. *Het bestuur van het Brugse kleermakersambacht* is het enige nog bewaarde schilderij van Pieter Beuckels. Hij was van 1740-1741 tot 1747 leerling van de

39 Idem, f. 293, 307, 352 en 395-396.

40 SAB, OA, 333, Kleermakers, Registers - Rekeningen 1780-1795, *Rekeningh Bouck*, 1779-1789, *Rekeninghe bewijs ende reliqua*, 1787, f. 17r-18v.

41 RAB, OA, Ambachten, Rekeningen kleermakers, 1749-1759, 372bis, 1755, f. 22v.

42 H. PAUWELS, *Catalogus*, Brugge (Groeningemuseum), 1960, p. 159-160; MARTENS, *Lodewijk van Gruuthuse*, p. 54-55; H. VLIEGHE, *Catalogus Schilderijen 17de en 18de eeuw*, Brugge (Stedelijke Musea), 1994, p. 75.

43 In 1754 was Carel Huijs deken en waren Carel Dusaen, Carel de Koninck, Joannes vanden Donck, Pieter Amel en Lauwereijns Seys vinders van het ambacht der kleermakers. Jacobus Verhelle, deken in 1753, was gouverneur. SAB, OA, 114, Registers van de wetsvernieuwingen, Kleermakers of scheppers, 1731-1761, f. 44v; RAB, OA, Ambachten, Rekeningen kleermakers, 1749-1759, 372bis, 1754, f. 6v-9v en 11r-13r.

44 De tekst in de cartouche luidt: *T'Werck der christelycke gifte wordt becroont / den heer van Gruythuyssse die ons ambacht heeft gegeven / syn thienen met een last syns wille ons voor geschreven / uyt dees beroemde gift naers gevers wensch den eedt / vier jaergetyden schraeght en derthien armen kleedt.*

Afb. 1. Pieter Beuckels, *Het bestuur van het Brugse kleermakersambacht*, 1754, olieverf op doek, 146,7 x 209,5 cm, Musea Brugge - Groeningemuseum, inv. nr. o.1450, Foto: © Lukas - Art in Flanders VZW, Dominique Provost.

Brugse Academie.⁴⁵ In Veere, Zeeland, ontwierp en schilderde hij de erepoorten voor de inhuldigingen als markgraaf van de prinsen van Oranje Willem IV in 1751 en Willem V in 1766.⁴⁶ Hij was gevestigd in de Eeckhoutstraat te Brugge als kunstschilder en als handelaar in schilderijen.⁴⁷

- 45 SAB, OA, 409, Academie, *Bouck vande confrerie vande vrij ende exempte schilder ende teeckenconst opghereght binnen de stadt van Brugghe onder de bescherminghe vanden heylighen evangelist Lucas*, f. 15r, 16r, 18v en 20v.
- 46 A. ANDRIESEN, *Plegtige inhuldiging van zyne doorlugtigste hoogheid, Willem Karel Hendrik Friso, prinse van Oranje en Nassau, enz. enz. als markgraaf van Vere; op den 1; Juny des jaars 1751*, Amsterdam, 1751; J. VAN IPEREN, *De statige inhuldiging van zyne doorlugtigste hoogheid Willem den Vyfden, prince van Oranje en Nassau als markgraaf van Vere: den 28 van bloeimaand 1766*, Middelburg, 1767; C. KRAMM, *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters, van den vroegesten tot op onzen tijd*, Amsterdam, dl. 1, 1857, p. 89; 'Pieter Frans Beuckels. Brugsche schilder', in: *Fragmenta*, 2, nr. 3 (1888), p. 120-123; E.W.MOES, 'Beuckels, Pieter', in: U. THIEME & F. BECKER (red.), *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, dl. 3, Leipzig, 1909, p. 550.
- 47 P. GIMBLET & gebroeders, *Nieuwen almanach der konst-schilders, vernissers, vergulders en marmelaers, voor het jaer Ons Heere Jesu Christi 1777*, Gent, 1777, Byvoegsel tot dit werk, p. 7-8.

Jan Beerblock (Brugge 9.11.1739-Brugge 10.10.1806) kreeg tussen 1779 en 1791 heel wat opdrachten van de kleermakers.⁴⁸ Voor hun ambachtshuis ontwierp hij de balustrade en de versieringen van de trap en verzorgde hij de wandschilderingen.⁴⁹ Hem was gevraagd om voor de nieuwe ambachtskamer, die in 1779 in gebruik was genomen, *alle de noodige schilderijen te maeken*. Hij was van 1750 tot 1759 leer knecht van kladschilder Jacobus van Hoestenberghen en nadien leerling van Matthias de Visch in de Brugse Academie.⁵⁰

Op 7 maart 1781 vergaderden deken en eed, oude dekens en disseniërs van de scheppers in de ambachtskamer aan de Steenhouwersdijk.⁵¹ *Meester fijnschilder sieur Jan Beerblock toonde tijdens deze bestuurszitting aan de kleermakers eene teekening tot het maeken het schouw-stuk, de welke verbeelde de oude kamer met haere circaeten gelijk zij voordezen hadde geweest, benevens een boufet of regts-bank waeraen den heer deken met zijnen eed, en de heeren oude dekens elk volgens hunnen rang geplaets waeren.*⁵² De

48 Voor Jan Beerblock, zie: SAB, OA, 409, Stedelijke Academie, nr. 230, *Levens der konstschilders, konstenaers en konstenaeressen, soo in 't schilderen, beeldhouwen als ander konsten de welke van de stad Brugge geboorensyn, ofte aldaer hunne konsten geoeffent hebben; opgesteld door P. Le Doulx*, ca. 1795, f. 206-210; O. DELEPIERRE, *Galérie d'artistes Brugeois, ou Biographie concise des peintres, sculpteurs et graveurs célèbres de Bruges*, Brugge, 1840, p. 125-127; A. SIRET, 'Beerblock (Jean)', in: *Biographie Nationale*, Brussel, dl. 2, 1868, kol. 99; 'Beerblock, Johannes', in: THIEME & BECKER, *Allgemeines Lexikon*, dl. 3, p. 169. In navolging van Le Doulx vermelden diverse auteurs een foutieve geboortedatum (10.11.1739). De geboortedatum van Jan Beerblock is 9.11.1739. Zie: SAB, OA, Doopakten, Parochie O.L.Vrouw, 3de portie, 67, 9.11.1739. Voor opdrachten aan Beerblock, zie: RAB, OA, Ambachten, 283/5, Resolutieboek kleermakers, 1736-1794, f. 262, 272, 302, 304, 318, 339, 341, 343 en 444; SAB, OA, 333, 3, Kleermakers, Registers - Rekeningen 1780-1795, 1779, f. 25v, 1783, f. 20v en 21v, 1787, f. 24r, 1788, f. 19r, 1789, f. 21r en 1791, f. 18v.

49 RAB, OA, Ambachten, 283/5, Resolutieboek kleermakers, 1736-1794, f. 262, 272, 302, 304, 318, 339, 341, 343 en 444; SAB, OA, 333, Kleermakers, Registers - Rekeningen 1780-1795, 1779, f. 25v, 1783, f. 20v en 21v, 1787, f. 24r, 1788, f. 19r, 1789, f. 21r en 1791, f. 18v.

50 SAB, OA, 409, Stedelijke Academie, nr. 230, *Levens der konstschilders*, f. 206-210; C. VANDEN HAUTE, *La corporation des peintres de Bruges, Régistre d'admission, Coté B 1618-1781*, Kortrijk, s.d. [1912-1913], p. 179, 186 en 189-190.

51 Een disseniër of decenier is een hoofdman over tien. Zie: J. VERDAM, *Middelnederlandsch Handwoordenboek*, Den Haag, 1956, p. 138. Zie ook de online-versie op de Geïntegreerde Taalbank.

52 RAB, OA, Ambachten, 283/5, Resolutieboek kleermakers, 1736-1794, f. 272. In 1781 was François Mulier deken, Pieter Jacobus Stols schilddrager, en waren Ignatius Carton, Joannes Flamen, Jacobus Provoost en Augustinus Simoens vinders. François Wijs was deken van Sint-Nicolaus en Joannes Arents was gouverneur. Zie:

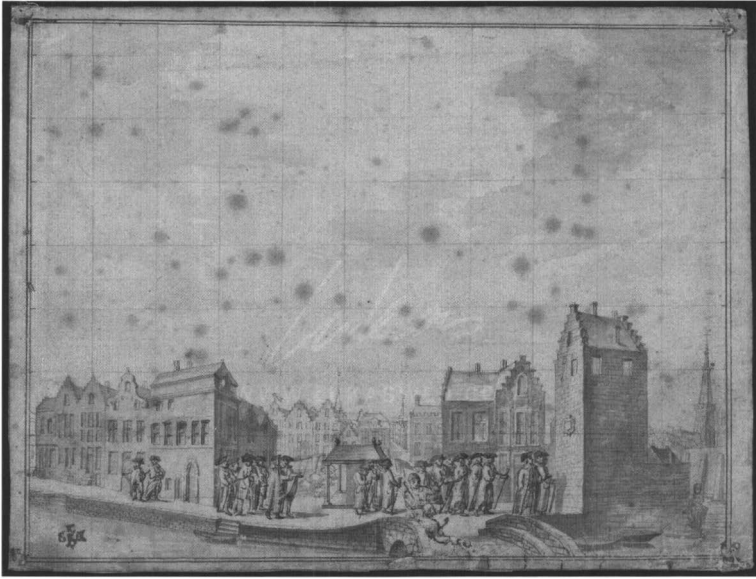

Afb. 2. Anoniem Zuidnederlands / Jan Beerblock?, *Bijeenkomst van het kleermakersambacht van Brugge*, ca. 1781, pen op papier, 20,2 x 29,3 cm, Musea Brugge Steinmetzkabinet, inv. nr. o.1742, Foto: Musea Brugge.

beschrijving in het resolutieboek van de ontwerptekening van Beerblock komt overeen met wat is afgebeeld op de pentekening *Bijeenkomst van het kleermakersambacht van Brugge*.⁵³ De pentekening uit het Steinmetzkabinet van een onbekende kunstenaar is gesitueerd in de oude ambachtskamer. Zoals op *Het bestuur van het Brugse kleermakersambacht* van Pieter Beuckels zitten de bestuursleden aan de tafel bij het raam. Zij zijn in een geanimeerd gesprek gewikkeld. De deken zit aan het hoofdeinde. Vooraan links wachten de arme mannen. De gelijkenis tussen wat is afgebeeld op *Bijeenkomst van het kleermakersambacht van Brugge* en de beschrijving in het resolutieboek van de ontwerptekening uit 1781 van Beerblock is opvallend. Op basis van deze archiefbron en

Idem, f. 269 en SAB, OA, 114, Registers van de wetsvernieuwingen, Kleermakers of scheppers, 1762-1795, f. 58r.

53 C. VAN DE VELDE, *Stedelijke Musea Brugge Steinmetzkabinet. Catalogus van de tekeningen*, dl. 2, Brugge, 1984, p. 363; V. VERMEERSCH, *Brugge Stedelijke Musea, Gilden en ambachten* (Museumpromenade 2), Brugge, 1988, p. 16-17; DUYCK, 'Het ambachtshuis', p.2-3; 'Kunstwerk in de kijker. Tekening met de voorstelling van een bijeenkomst van het kleermakersambacht van Brugge', in: *Museumbulletin*, 12 (nr.1, 1992), p. 7; MARTENS, *Lodewijk van Gruuthuse*, p. 54-55.

Afb. 3. Jan Beerblock, *De Braamberg te Brugge*, ca. 1781, pen op papier, 23,8 x 31,6 cm, Musea Brugge - Steinmetzkabinet, inv. nr. o.1381, Foto: Musea Brugge.

van stijlovereenkomsten met zijn andere tekeningen is het mogelijk dat Jan Beerblock de maker is van *Bijeenkomst van het kleermakersambacht van Brugge*.⁵⁴ Het is niet bekend of hij nadien een schilderij met dit thema voor de kleermakers heeft gemaakt.

Tijdens dezelfde bestuursvergadering op 7 maart 1781 werd bovendien *aen den gemelden schilder [Beerblock] door den heer deken geordonneert dat hij de schetz van de schilderie voor het eynde van den jaere 1781 op d'ambagts kamer moet ten toon stellen, en daer op verbeeldende de deken en vindere van den eed, de welke tegenwoordig zijn in bediening*.⁵⁵ Jan Beerblock maakte een pen-tekening waarop de bestuursleden van de kleermakers afgebeeld

54 Voor de tekeningen van Beerblock zie: VAN DE VELDE, *Steinmetzkabinet*, dl.1, p. 22-30.

55 RAB, OA, Ambachten, 283/5, Resolutieboek kleermakers, 1736-1794, f. 272. Bediening betekent hier het bedienen of verrichten van een ambt en/of ten dienste staan. Zie: J. VERDAM, *'Middelnederlandsch Handwoordenboek'*, p. 59 en 135.

Afb. 4. Jan Beerblock, *De Braamberg te Brugge*, 1788, olieverf op doek, 300 x 200 cm, Musea Brugge - Groeningemuseum, inv. nr. 0.700, Foto: © Lukas - Art in Flanders VZW, Dominique Provost.

worden tijdens de uitoefening van hun ambt.⁵⁶ Zij gaan, samen met de dertien mannen in hun nieuwe kleren, in processie vanuit het ambachtshuis aan de Steenhoudersdijk over de Braamberg, nu Vismarkt, naar de Onze-Lieve-Vrouwekerk om er de zielenmis voor Lodewijk van Gruuthuse en zijn echtgenote bij te wonen.⁵⁷ De tekening is een voorstudie van het schilderij *De Braamberg te Brugge* (afbeelding 4), dat Beerblock op 20 juli 1788 heeft afgewerkt.⁵⁸ Wellicht is dit het werk dat hij nauwelijks een week later op 26 juli aan de scheppers heeft gepresenteerd: *Eodem wiert op ons ambachs camer overgelevert ter presentie van den heer deken ende eedt ende heeren oude dekens en notabele ge[s]eijt deseniers*

56 C. VAN DE VELDE, *Steinmetzkabinet*, dl. 1, p. 28.

57 RAB, OA, Ambachten, Kleermakers, 283/3, Resolutieboek beginnend ten jaere 1652, f. 50.

58 'Le Braamberg ou Grand Marché au Poisson', in: *Hôtel de Gruuthuse. Exposition d'art ancien. Guide du visiteur*, Brugge, 1905, p. 100-101; PAUWELS, *Catalogus*, p. 163-164; A. JANSSENS DE BISTHOVEN, *Catalogus van de Brugse stadsgezichten. Schilderijen XVIIe-XXe eeuw met een inleiding over het Arentshuis*, Brugge, Stedelijke Musea, 1977, p. 39-40; MARTENS, *Lodewijk van Gruuthuse*, p. 53-54; VLIEGHE, *Catalogus*, p. 71.

door den schilder Sr: Beerblock het eerste stuck schilderie boven de schouwe en aengesien men versekert was dat hij met sijn aenneminghe niet en konde bestaen soo is onder dese drie voorseijde litten geresolveert en toegestemt de somme van sessendertigh ponden grooten wisselgelt geheel de aenneminghe die acht jaeren te vooren gebeurt was verdobbelt.⁵⁹

BESLUIT

In hun testament uit 1474 hebben Lodewijk van Gruuthuse en Margaretha van Borsele het ambacht van de Brugse scheppers (kleermakers) aangeduid als uitvoerder van hun religieuze en caritatieve stichtingen. De eeuwigdurende fundatie van Gruuthuse had een uitzonderlijke omvang en combineerde zorg voor het zielenheil met armenzorg.

Dit onderzoek heeft verduidelijkt hoe de kleermakers gedurende meer dan drie eeuwen nauwgezet hebben toegezien op de implementatie van de wilsbeschikkingen. In het bijzonder werd aandacht besteed aan het jaarlijks kleden van dertien arme mannen. Tijdens de tweede helft van de 18de eeuw werden hierover in opdracht van de scheppers schilderijen en tekeningen gemaakt. Archiefbronnen verduidelijken de ontstaansgeschiedenis van deze werken en suggereren dat Jan Beerblock de maker is van de pentekening *Bijeenkomst van het kleermakersambacht van Brugge* (ca. 1781).⁶⁰

59 RAB, OA, 283/5, Resolutieboek kleermakers, 1736-1794, *Resolutie van den 26 Juli 1788*, f. 339. In 1788 was Joannes Signies deken en waren Pieter de Vos, Joannes Axens, Dominicus Boutacq (deken in 1787), Joannes de Prez, Sebastiaen Fonteijnne en Sebastiaen Mestdagh vindere. Zie: SAB, OA, 114, Registers van de wetsvernieuwingen, Kleermakers of scheppers, 11762-1795, f. 58v. De 'litten' (meestal 'letten' genoemd, dit zijn onderafdelingen of ondergeschikte ambachten) die deel uitmaken van het ambacht van de Brugse kleermakers zijn de koussenscheppers, de oudkleerverkopers en de tauwers of huiswerkers. Zie: GAILLIARD, *De ambachten en neringen van Brugge*, p. 143-144; E. VANDEN BUSSCHE, 'Les métiers de Bruges. Fin', in: *La Flandre*, 7 (1875), p. 359-370.

60 Met dank aan Kathleen Leenders, Katlijne Van der Stighelen (KU Leuven), Rudi Ekkart (RKD-Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis, Den Haag, en Universiteit Utrecht), Luc Janssens (RAB), Noël Geirnaert, Jan D'hondt, Jan Anseeuw (SAB) en André Vandewalle.

Bijlage 1. De voor de kleermakers bestemde kopie van het testament van Lodewijk van Gruuthuse en Margaretha van Borsele

SAB, OA, 333, 12, Kleermakers, Registers - Rekeningen 1358-1783, *Tgheestelic bezet van mijne[n] heere den Graue van Winchest[r]e heere va[n]d[en] gruuthuse &c. Dienende ten a[m]bochte vand[en] sceppers*, perkament, 4 + 89 folia, ca. 205 x 140 mm, 17de-eeuwse lederen band met koperen venstertje met titel, na 1474.

[f. 7r-25v] *Copie vanden instrume[n]te inhebbende testament en[de] vuterste wille [18 augustus 1474] van den voors[creuen] mijnen heere ende vrouwe vanden Gruuthuse met meer andere duechdelike ordonancie[n] ghepasseirt vor twee notarisen.*

[f. 14v] ... *Item noch zo ordonere[n] en[de] begheeren wij dat de heere[n] en[de] vrouwen vanden Gruuthuse onse [f. 15r] naercommere[n] al jaren telke[n] alhelighen daghe euwelike duerende cleeden zullen xiii oude aerme ma[n]nen die zij nemen zullen naer huere gheliefte inder maniere[n] hier volghende.*

Eerst een hemde ende een nedercleed daer toe dat wij gheuen xv gro[ote]n Een wambays van laekene ofte va[n] fustane gheuoedert xiiij gro[ote]n, twee coussenghedobbelt xxviii gro[ote]n, tweescoen vi gro[ote]n, Eene vilte[n] hoed vi gro[ote]n, v elnen graeus lakens bereed zijnde vii vierendeelen, elc elne wert zijnde xx gro[ote]n huut welken lake[n] men snijden sal eene capprule toten voors [screven] vilten hoede. Ende tandere sal gaen tot eene tabbaerde. comt tsj[aer]s viij s[cellinghen] iij d[enieren] gro[ote]n. Item om tvoederlaken inden zeluen tabbaerd xiiij gro[ote]n. Item om tfachoer vande[n] [f. 15v] tabaerde viij gro[ote]n. Item om tscheerghelt vande[n] voors [creven] lakene iij gro[ote]n. Om een bonnette vi gro[ote]n Item om een houtin paternoster i. gro[ote]n, Comt voor elc aerm ma[n] tsiaers xx s[cellinghen] gro[ote]n. En[de] voor de xiiij aerme oude manne[n] comt tsj[aer]s xiiij pond gro[ote]n.

Vander welke[n] aerme manne[n] de deken en[de] den eed des a[m]bochte vanden sceppers voors iaerlicx zullen hebben ghecleed twee va[n] huere[n] eerbaerste[n] oudste[n] en[de] verweecste[n] aerme[n] vry zynde in huer voors[creuen] ambochte. Ende indshelycx een aerm oud eerbaer verweect mandedraghe[re] ghilde-

broeder vande[n] ghilde die me[n] hout sent Joos huus in Brugghe die de deken vindere ende zoorghers vander zelue ghilde iaerlicx daer toe bij tijde[n] presenteren sullen. Ende dander tiene aerme manne[n] zullen wij en[de] onse naercommers [f. 16r] heeren ende vrouwe[n] vanden Gruthuuse altijts moghe[n] nemen. Item noch zo ordonnere[n] wij in voorme van testamete als bouen de voors[creuen] twee priestere[n] die de voors[creuen] eruelike messen celebreren sullen metten costere vande[n] kerke op elke[n] witten donderdach ter sto[n]d naer dat tmandaet vande[n] choore[n] ghedaen wert ghehoude[n] zulle[n] zijn de voors[seide] xiii oude[n] ende aerme ghecleeden manne[n] ghescore[n] en[de] baeruoet voor de capelle onde[r] ons oratorie inde[n] ommeghanc vander voor[seide] kerke daert ghebanct en[de] ghestroyt sal werde[n] stellen sullen bij ordo[n]na[n]cie en[de] dan an hemlieden celebrere tmandaet de[e]n priester handen en[de] voeten deuotelic dwaende ende dander drooghe[n]de en[de] die costere hemliede[n] diene[n]de van watere beckine en[de] dwale[n]. En[de] dit ma[n]daet [f. 16v] aldus deuotelic ghedaen zij[n]de naer der costume de[r] heligher kerke. Zo zullen beede de zelue priestere deenen den eersten arme man en[de] dander priester den tweesten aerme man ende also voort toten xiiiste[n] aelrmeman. gheuen elke[n] v gro[ote]n, comttsj[aer]s v s[cellinghen] v d[enieren] gro[ote]n wel verstaende dat alst onse[r] naerco[m]meren heeren ende vrouwe[n] vande[n] Gruthuuse tmandaet binnen hueren houde vande[n] Gruthuuse voors[creuen] zelue ten daghe ende tijde voorscreue[n] ghelieuen sal te doene de priesteren en[de] costere voors[creuen] werden niet te min ghehoude[n] den hee[r]e[n] ende den vrouwen vanden Gruthuuse inden exceracie vande[n] ma[n]daete te diene[n]ne ende te administrerenne tglye beckine watere dwalen en[de] ghelt om de voors[eide] dertiene manne[n]. Ende als de heeren en[de] [f. 17r] vrouwen vanden Gruthuuse onsen naercommere zelue ten voors mandate bij zierten absencie ofte andere occupacien ende belette[n] niet verstaen en mueghe[n] dan sullen die voorn priestere[n] mids der hulpe van den costere voorscreue[n] mandaet seluen celebreren ter plaetsen inder manieren dat voors[creuen] staet.

Item noch so gheue[n] en[de] ordonere[n] wij elke[n] vand[en] voors[creuen] priestere[n] voor huerlieder moeyte[n] vand[en] ma[n]date dat zij ghehoude werde[n] iaerlicx te celebrerene alsoot

voorscreue[n] es v gro[ote]n en[de] de[n] costere vi gro[ote]n. Comt tsj[aer]s xvi gro[ote]n.

Item noch vo es onse wille en[de] begheerte dat de voors[creuen] der-tiene arme manne[n] ghehoude[n] sullen zijn te commene metden voorscreuen huere[n] tabbaerden op dat zij leue[n] ende in state sijn van ghane telker zielmesse vand[en] voors[creuen] vier iaerghetiden [f. 17v] daer zy van beghinnen tote den hende vander seluer mes-sen bij ordenen ouer beede de zijden des choors staen ende knielen zullen inden hooghen choor lesende ende biddende gode ouer onse zielen ende ou[er] alle zielen. Ende als den choor gheoffert zal hebbe. dan sullen de selue xiiij. arme mannen oec ghehouden sijn te offe-rene en[de] naer elc vand[en] voors messe[n] metten voors[creuen] celebra[n]ten ten graue te ghane en[de] dan sal men elken vand[en] xiiij aerme ma[n]ne[n] voors[creuen] gheue[n] ij gro[ote]n, comt tsj[aer]s viij s[cellinghen] viij d[enieren] gro[ote]n.

Item voort so ordoneren wij altijts bij crachte van testamente telke daghe vand[en] voors[creuen] vieriaerghetide eene disch van tses-tich prouen[de] ten aerme[n] behouf elke proue[n]de weert sijnde vier gro[ote]n. comt tsiaers iijj ponde[n] gro[ote]n. . . .

[f. 18v] Ende de clerck vanden ambochte vanden sceppers voors[creuen] woort ghehouden den voors[creuen] teeckene die wij daer toe sullen doen makene te distribuere[n]ne ende te gheue[n]ne elke[n] vand[en] heeren en[de] persoonen voors[creuen] sdaechs voor elc vande[n] voors[creuen] iaerghetide[n] Ende die we-der inte hallene en[de] [fol. 19r] te bewaerene. Voor welc wij hem or-doneren tsj[aer]s ij s[cellinghen] gro[ote]n tsijne[n] eyghene profite.

Bijlage 2. Betalingen door de kleermakers in 1544-1545 voor de fundatie van Gruuthuse

RAB, OA, Ambachten, Kleermakers of scheppers, B. Financieel beheer, 1. Rekeningen, 286, *Rekenbouck van de scheppers ambocht va[n] tjaer [15]31 tot den jare [15]53 bin[n]en Brugghe, 1544-1545.*

[f. 11v] *Betalinghe angaende tbeset vanden Gruuthuse Ende eerst vander cleedijnghe ende voedijnghe van xiiij aerme lieden opden al-derhelighen dach xv^e viere[n]veertich*

Die vanden ambochte zijn ghehouden alle jare te cleedene ende vee-

dene upden alderhelighen dach dertien aerme lieden van hemden wambaysen cossenens schoens bonetten hoeden capruellen keerels pater nosters en nastelinghen werdich zijnde elc mans cleedinghe twintich scell gro[ote]n

Item betaelt dheer Jan Omejaghe[r]s ouer xxxij ellen en alf tanneyt laken en xxxij ellen alf zwart lakene te xxij gro[ote]n en haluen delle met scheeres Comt elc vijf ellen om thunterste vand[en] keerels Bedraecht in somme per quitantie vi lb [ponden] i s [scellinghen] viij d [denieren; penninghen] gr[oote]n

Item betaelt Loeyt Slabbaert ouer lvi elle en alf voerlaken om de keerels meede te voerene. te viij gro[ote]n en xij myten de xxxvij ellen en [de] de reste te ix gro[ote]n delle comt tsamen ij lb j s iij d gr

Item betaelt de zeluen van xxvij ellen wit karseyt schot om de coussen te x gro[ote]n delle Comt xxij s vj d gr

[f.12r] Item betaelt den zeluen van xvij ellen wit lakene te zes quartierebreet, te xij gro[ote]n delle om de wambaysen comt xix s vi d gr

Item betaelt den seluen voor ix ellen en alf witte voeringhe te neghen gro[ote]n delle comt vij s j d gr

Item betaelt om xxxijj ellen lijnwaet te vijf gr viij myten delle om de hemden comt xv s j d viij myten

Item betaelt nogh van xix ellen lijnwaet om de wambaeysen en [de] coussens mede te voerne te v gro[ote]n delle c[om]t vij s x d gr

Item betaelt om thien ellen canelets om de wambaeysen en [de] coussens mede te voerene te drie gr xij myten delle comt ij s xj d gr

Item betaelt om dertien paer schoens te viij gr tpaer comt en [de] quitan viij s viij d gr

Item betaelt om dertien bonnetten te viij gr elc stic comt en [de] quitan vij s gr

Item betaelt om derthien hoeden te thien gr stic comt en [de] quitan x s x d gr

[f. 12v] Item betaelt voor pater nosters en [de] nastelinghen tsamen xvij gr

Item betaelt voor tfaetsoen van elc mans cleedinghe te xx gro[ote]n vanden sticke comt xxi s viij d gr

Item betaelt voor tmaken van elc mans hemde te eenen gr ende zes myten vanden sticke comt xvi gr vj myten

So[m]me xiiij lb ix s j d gr

[f. 13r] Tvoornomde ambocht es ghehouden jehens die vanden

Gruuthuuse te doen doene vier jaerghetijden tsjaers teerste den ixen dach in decembre tweetsten den eersten in maerte tderde den tweesten dach in Junyo ende tvierde den tweesten in septembre inden manieren zo hier naer volcht

Item betaelt voor ghestelt thebbene eenen disch vanden gruuthuuse van tzeitich prouenen elcke prouene weerdich zijnde in broode ende ghelde iij g Comt voor den disch xx s gr

Noch betaelt de xij aerme lieden metter cledinghe co[m]me[n]de ten dienste en[de] offeren elc ij gr Comt ij s ij d gr

Voort elc vanden vier oordenen ooc co[m]me[n]de ten jaerghetijde en[de] huerl[ieden] dienst donde als messen en anders elc xij gr comt iij s g

Noch betaelt den tafeldraghere voor die vand[en] comune en[de] ander officers vander kercke in als xxvj s vij d gr en alfuen

Den clerc voor zijnen sallaris zesse gro[ote]n.

Noch betaelt den dekin en[de] ghesworen vanden ambochte vand[en] sceppers voor huerl[ieden] toezien ij s vi gr

Bedraghende tsamen alle de costen van een vand[en] vier jaerghetijden twee ponden vichtien scell[inghen] en[de] thien penn[inghen] gro[ote]n eenen aluen al volghende de brieuen van verbande daer of zijnde

Comt ouer de vier jaerghetijden in als zoot blijkt per quitantien xj lb ij s vi d gr

[f. 13v] Item betaelt heer Jacop Brakele ontfangher vand[en] fabriecke van Onser Vrouwe kercke in Brugghe ouer tbroodt en[de] wijn midsgaders wijeroock datmen oorboort ten voorn jaerghetijden zoo wel opden witten donderdach ter mandaet als ten jaerghetijde tsamen bij zijnder quitan vij s gr

Item betaelt upden witten donderdach ter mandaet de twee priesters die de mandaet administreren elcken vijf gro[ote]n Comt x gro[ote]n

Item betaelt den costre voor tbestieren van tlaecken en[de] dwale vj gr

Item betaelt elc vanden xij aerme lieden ouer de welcke dat de mandaet ghedaen was elck vijf gro[ote]n Comt v s v d gr

So[m]me vanden vier jaerghetijden en bezetten bedraghen xj lb xvij s iij d gro[ote]n

Bijlage 3. Betalingen door de kleermakers in 1746-1747 voor de fundatie van Gruuthuse

SAB, OA, 333, Kleermakers, Registers - Rekeningen 1735-1779,
*Rekenijngbouch vanden ambachte vande cleermaeckers der stede
van Brugghe Begonst den 28en Decembre 1735 tot 1747.*

[f. 1r] *Rekeninge bewijs ende reliqua ... 01-10-1746 tot 30-09-1747 ...*

[f. 21v] *Andere betaelinghe ter causen van het beset vanden heere
ende vrouwe van Gruythuijse*

*Alvooren betaelt aen den heer capilaen Boddins de somme van vijf
ponden zes schellingen en acht grooten over vier jaer getijden in de
kercke van O.L.V. in Brugghe bij ordonnantie ende vier quitantien £
5:6:8*

*Betaelt op ijder jaergetijde aen de vier biddende orders ende aen
de toesienders van de selve jaergetijden te weeten op ijder seshien
schellingen comt over de vier jaergetijden ordinaire £ 3:4:0*

[f. 22r] *Voorts betaelt aen Pieter Roose de somme van twee ponden
grooten over leveringhe van broodt in de vier vooren gemelde jaerge-
tijden bij ordonnantie ende quitantie £ 2:0:0*

*Betaelt in O.L.V. kercke op witten donderdagh aen de derthien arme
mannen in het mandaet van den heere ende vrouwe van Gruythuijse
ordinaire £ 0:7:0*

*Betaelt aen Sr Jan Baptiste Nerincx over de fabricque van Onse
Lieve Vrouwe kercke over een Jaer verloop vande voornoomde fon-
datie van den heere ende vrouwe van Gruythuijse bij ordonnantie
ende quitantie £ 0:7:0*

*Den rendant aen sijn selven over devoir ende moijenissen in de selve
jaer getijden ordinaire £ 1:0:0*

Voor somme van betalijnghe xij lb. iij s. viij gr.

[f. 22v] *Andere Betaelinghe over het kleeden van derthien arme man-
nen spruytende uyt het bezeth van den heere ende vrouwe van
Gruythuijse volgens hunnen uyttersten wille ende inhoud van de
letteren van fondatie van brouck, kausen, schoen, hoedt, hemde,
wambaers, keerel ende een pater noster*

*Alvooren Betaelt aen Balduinus Fonteijne over leveringhe van carseij
en baey tot het maecken van de keerels bij spesifikatie ordonnantie*

ende quitantie £ 18:18:0

Voorts betaelt aen Anthonius Cambronne over leveringhe van witte en bruijne bolle tot 't maecken van broucken en kausen bij spesificatie ordonnantie en quitantie £ 5:1:8

[f. 23r] *Den rendant aen sijn selven over verschot van 45 ½ ellen wit lijnwaete tot het maecken vande hemden £ 4:3:0*

Voorts den rendant aen sijn selven over verschot van 63 ½ ellen grauw lijnwaet tot het maecken en voeren vande wambaeijsen alsmede tot voeren vande broucken £ 4:13:0

Voorts den rendant aan sijn selven over het maecken van alle de voornoomde kleedingen mitsgaeders met verschot van knoppen bruijn lijnwaet en rijkoorden ordinaire £ 5:0:0

Betaelt aen Jan Boudewijn hoede maecker over leveringhe van veerthien hoeden bij spesificatie ordonnantie ende quitantie £ 3:5:4

[f. 23v] *Betaelt aen Pieter Janssens schoemaecker over leveringhe van veerthien paer schoens bij spesificatie ordonnantie ende quitantie £ 5:12:0*

Voor derthien paternosters ordinaire £ 0:2:0

Betaelt aen Deken en Eedt oude Dekens en Disseniens in het warden-deeren alle de voornoomde kleedinge als ordinaire £ 1:10:0